

Svensk malms betydning ble

overvurdert Fortsatt tysk krig mulig uten import?

Tredje artikkel av Per Brøyn

I to artikler er det blitt redegjort for spillet om den tyske jernmalmsimport under opptakten til den annen verdenskrig (i aftennummeret igår og iforgårs). I tredje og siste artikkel vurderes malms betydning for krigsførselen og for planene om en utvidelse av krigen til Skandinavia.

Da krigen brøt ut, mente begge parter at den ville bli kortvarig — en «Blitzkrieg» som tyskerne kalte den. Britene hevdet derfor overfor Sverige at det var av større betydning hvor nye malm tyskerne fikk før krigen kom ordentlig i gang enn etter.

Men i de siste månedene før krigsutbruddet hadde tyskerne klart å lagre opp åtte mill. tonn jernmalm — hvilket tilsvarte ca. ett års import fra Sverige. Det er den tyske historiker Jörg-Johannes Jäger som påviser at tyskerne hadde lagret åtte mill. tonn «Sweden Iron Ore Exports to Germany», *Scandinavian Economic History Review* 1967). Forutsetningen for at blokaden skulle bli vellykket, var at Tyskland ikke hadde noe malm på lager, eller at lagrene var så små at de ville være oppbrukt før isen i Luleå havn smeltet våren 1940. Britene hevdet derfor at hvis utførselen over Narvik ble stanset vinteren 1940, ville den tyske industri bryte sammen, og krigen ville være slutt i april/mai 1940. (W. Churchill: «The Second World War» I, Melloott: «The Economic Blockade»)

Skrapjern

Idag foreligger det nok materiale til å vurdere malmskomplekset objektivt. Visstnok kan man ikke komme bort fra at malmsimporten fra Sverige har hatt betydning for Tysklands krigføring på lang sikt, men Sveriges rolle som leverandør det første krigsåret har vært sterkt overdrevet. Tysklands jern- og stålproduksjon har vært vurdert ut fra foreldede forutsetninger, idet man ikke finner at de allierte har tatt i betraktning at krigsproduksjonen også kunne baseres på omsmeltet skrapjern, som foruten i Tyskland selv kunne skaffes til veie i de besatte områder. I Tyskland kom det påbud om at alle ting av

jern, som f. eks. dører, porter, stakitter o.l. som kunne erstattes med tre eller andre metaller, skulle innleveres for omsmelting.

Heller ikke har de allierte tatt hensyn til at de tsjekkiske grubene i Bøhmen og Moravia nå var under tysk kontroll. Og malmsproduksjonen i Salzgitter, som kom i gang i 1939, var bagatellisert av de allierte. Malmlagrene var undervurdert. I tyske dokumenter står det at i normale tider kom 44 pst. av den tyske jernmalmsimport fra Sverige. For å sitere den britiske økonomi-historiker Alan Milward, som har skrevet endel om det tyske jern- og stålbehov: «Hvis grubene i Lappland hadde opphørt å produsere, ville det i realiteten ikke hatt noen innflydelse på krigføringen.» (*Scand. Ec. Hist. Rev.* 1967).

Den 9. april

Siden malmsimporten fra Sverige ikke var så absolutt viktig for Tyskland, og siden bare en ubetydelig del av denne ble ført over Narvik, tør man hevde at malmsimporten over Narvik ikke kan ha vært noen grunn til at tyskerne besatte Norge den 9. april 1940, slik som det blir fremstilt i våre historiebøker (bl. a. Kristian Moens lærebok for gymnasier «Verdenshistorie 1815 — 1970» s. 217).

Likevel står den kjensgjerning tilbake at tyskerne fant Narvik verd å innta. Det vil imidlertid falle utenfor artikkelens ramme å diskutere denne sak her, men årsaken er å finne innenfor den tyske basepolitikk — hvor Narvik, eller rettere sagt Nord-Norge — kanskje var tiltenkt som hovedbase for skip på fart mellom Tyskland og Murmansk. Dette er dog et aspekt som krever et mer inngående studium.

Churchill sier om mineleggingen utenfor Narvik: «Jeg kalte selve mineoperasjonen Wilfred fordi den var så liten og uskyldig.» Han nevner også en annen plan han hadde høsten 1939, hvor han tenkte på å gå til aksjon mot malmsimporten fra de svenske havner til Tyskland: «Jeg kalte planen Katarina, etter Katarina den Store, fordi jeg hadde Russland i baktanken.» Forøvrig skriver han bl.a.: «Vi har mer å vinne enn å tape ved et tysk angrep på Norge og Sverige.»

Fransk ønske

Likevel har man det bestemte inntrykk at det hele tiden var

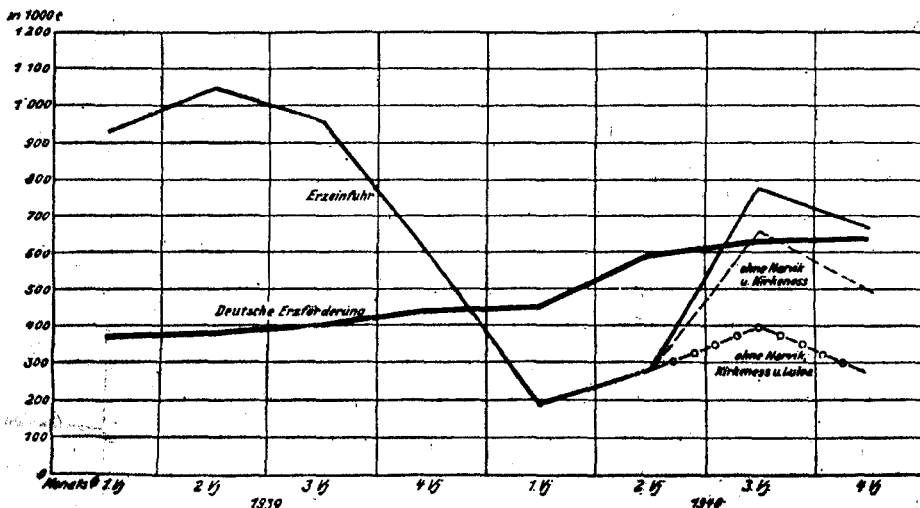
104233

7

Skizze 2

Rohstofflage 1939/40

Geheim

Tysklands malm-behov og malmimport i årene 1939/40. (Fra militærarkivet i Freiburg)

Frankrike som ønsket mest å få krigen henlagt til Skandinavia. Etter Münchenavtalen i 1938 begynte Frankrike å ta politikken overfor Tyskland opp til ny vurdering. Landets militære sjef Maurice Gamelin påpekte overfor den franske regjering at i tilfelle krig, ville tyskerne sette inn hele sitt krigspotensial mot Frankrike. For å unngå dette burde man spire frontene og henlegge krigen til andre hjørner av Europa, f. eks. Nord-Skandinavia

eller Tyrkia. Påskuddet måtte være at man skulle avskjære tyskeres tilførsel av jernmalm og olje. Da det andre alternativet falt bort, stod bare Skandinavia-prosjektet igjen. Det ble argumentert med at en krig i det tynt befolkede Nord-Skandinavia ville ramme færre mennesker enn i det tettbeboede Frankrike, så noen moralske skruper var ikke å spore. Problemet var hvordan de skulle få satt det hele i scene

med de skandinaviske lands samtykke. I denne forbindelse er den britiske note av 7. september 1939 til Sverige av stor interesse (delvis sitert tidligere). Ennå høsten 1939 kan man gå ut fra at malmens tosidige strategiske betydning ble vurdert omtrent likt. Men utover vinteren da det ble klart at Narvik var av større betydning for Englands egen import enn Tysklands, har malmen som påskudd eller middel for å henlegge krigen til Skan-

dinavia måttet overskygge malmeksporten som mål for å stanse den tyske krigsindustri. Professor Skodvin sier i en artikkel i Historisk Tidsskrift fra 1953: «Ingen i Frankrike drøymde vel på den tid om at det første feltslaget mellom franske og tyske styrker skulle koma til å stå på norsk jord. Men da tankane først tok til å gå i den lei, i desember 1939, er det grunn til å peika på kor lett Skandinavia-planen fellar seg inn i den rama Gamelin haddé sett opp. A spreia det tyske trykket, å letta den første stormen, å utvida koalisjonen mot Tyskland, å setta i gang alternativet med store manøvrer på fjerne krigsskudeplasser, alt dette syntest Skandinavia-planen å gje høve til, og den skandinaviske halvøy gleid inn som fransk nordflanke mot Tyskland i desember 1939, på same måten som det nære Orienten lenge hadde vore sørflanken. Men dette kom brott og utan førebuing.»

Men før man sier sitt siste ord om malmen som mål eller middel, bør man se dokumentene i de britiske arkiver, og desse er nå tilgjengelige.

Hovedkilder:

Det tyske utenriksdepartements arkiv, Bonn, Det tyske militærarkiv, Freiburg.

for å hjelpe forskerne med respirasjonsundersøkelser. Klappmyssen over disse linjene var mer interessert i fotograf Aartuns kamera enn å la seg forevige, men ga til slutt opp og komme inn i apparatet

Zoofysiologisk institutt på Blindern huser ikke bare rotter og mus. Midt i hovedstaden lever også sel, jerv og otter — i forskningens tjeneste

til far

Flere vidner positivt

Aftenpostens medarbeider
TERJE WIIG